

DOCUMENTA PRAGENSIA SUPPLEMENTA
VI

DOCUMENTA PRAGENSIA SUPPLEMENTA

VI

Řídí Olga Fejtová a Kateřina Jíšová

Herausgegeben von Olga Fejtová und Kateřina Jíšová

Edited by Olga Fejtová and Kateřina Jíšová

ARCHIV HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY

MĚSTSKÝ FARNÍ KOSTEL V ČESKÝCH ZEMÍCH VE STŘEDOVĚKU

Sestavili Jan Hrdina a Kateřina Jíšová

Die Stadtpfarrkirche in den böhmischen Ländern
des Mittelalters

The Urban Parish Church in the Czech Lands
during the Middle Ages

SCRIPTORIVM

Praha • Dolní Břežany 2015

Šéfredaktorka: PhDr. Olga Fejtová, Ph.D.

Redakce Documenta Pragensia Supplementa: PhDr. Kateřina Jíšová, Ph.D.
(výkonná redaktorka), Mgr. Jan Hrdina, Ph.D. (tajemník redakce)

Redakční rada:

Mgr. Petr Jíša (předseda), PhDr. Olga Fejtová, Ph.D., doc. PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D., PhDr. Hana Jordánková, PhDr. Eva Kowalská, DrSc., doc. PhDr. Václav Ledvinka, CSc., Dr. Robert Luft, PhDr. Miloslava Melanová, prof. Dr. Zdzisław Noga, prof. PhDr. Jiří Pešek, CSc., prof. PhDr. Roman Prahel, CSc., doc. PhDr. Marie Ryantová, CSc., prof. Dr. Simona Slanicka, Mgr. Tomáš Sterneček, Ph.D., Mgr. Hana Vobrátilková, Ph.D., Univ. Doz. Mag. Dr. Andreas Weig

Lektorovali:

Doc. PhDr. Pavel Krafl, Dr.

Prof. PhDr. Zdeňka Hledíková, CSc.

Vyobrazení na přední obálce:

Čtyři pražské farní kostely (Sv. Štěpán, P. Maria před Týnem, Sv. Jiljí, Sv. Mikuláš na Malé Straně) ve výřezu z tzv. Vratislavského prospektu. PRAGA BOHEMIAE METROPOLIS, ACCVRATISSIME EXPRESSA. 1.5.6.2. Autor předlohy: Michael Peterle, 1562. Originál vydán nákladem Jana Kozla a Michaela Peterleho, tiskař Jan Kozel. Užitá kolorovaná fotolitografie (novotisk) vydaná nákladem pražské obce a tiskem Unie 1904 (Archiv hl. města Prahy, Sběrka grafiky, sign. G 1).

© Archiv hlavního města Prahy, 2015

ISBN 978-80-86852-73-7 (Archiv hl. m. Prahy. Praha)

ISBN 978-80-88013-59-4 (Scriptorium. Dolní Břežany)

ISSN 0231-7443

OBSAH / INHALT / CONTENTS

Úvodní slovo	7
ROBERT ŠIMŮNEK, Městský farní kostel ve středověkých Čechách jako „sociální prostor“	9
ZDENĚK DRAGON – JAROSLAV PODLIŠKA, Archeologické příspěvky k počátkům farních kostelů v pražském podhradí	53
VOJTĚCH VANĚK, Otazníky nad vývojem farní správy v předhusitské Kutné Hoře	79
BLANKA ZILYNSKÁ, Kutnohorská záduší konce středověku (nahlédnutí do jejich účtů)	99
PETR ELBEL, Emancipace městských farních kostelů ze svazku mateřských far na příkladu Litovle a Uničova (S edicí dimembračních listin z let 1448 a 1510)	123
TOMÁŠ BALETKA, Faráři středověkých měst a městeček na Moravě jako feudální vrchnosti	175
LUDMILA SULITKOVÁ, Vztah město, fara a škola od středověku po práh novověku (na příkladu Brna)	185
PETR JOKEŠ, Patrocinia městských kostelů na západní a jižní Moravě	199
JAN HRDINA, Procesí v pozdně středověké Praze	211
KATEŘINA JÍŠOVÁ, Donace novoměstským farním kostelům ve druhé polovině 15. století	231
EWA WÓŁKIEWICZ, Plugawe psy w świątyni. Przepisy i praktyka utrzymania porządku w przestrzeni kościelnej w późnym średniowieczu	249
ROMAN LAVIČKA, Krása středověkých kostelů vepsaná do kamene aneb co dokáže prozradit kamenická značka	269

JAN DIENSTBIER, Prostor pro výtvarnou inovaci? Středověké nástěnné malby v městských farních kostelech v českých zemích	293
ALEŠ MUDRA, Katolický farní kostel v zemi kacírů. Sebeidentifikační strategie Znojemských ve vybavení a provozu farního kostela sv. Mikuláše v 15. století	323
Zusammenfassung / Summary	337
Seznam autorů	357

ÚVODNÍ SLOVO

Stává se již pomalu tradicí, že sudé svazky řady Documenta Pragensia Supplementa jsou vyhrazeny příspěvkům z tematických konferencí Archivu hlavního města Prahy. Podobně jako v druhém a čtvrtém čísle – s tituly „Kapituly v zemích Koruny české a v Uhrách ve středověku“, resp. „Milosrdenství ve středověkých městech“ – i v této publikaci se pořadatelé rozhodli vstoupit na pole širších církevních dějin. Aktuální svazek sdružuje příspěvky, které byly předneseny na konferenci *Městský farní kostel v českých zemích ve středověku*, organizované Archivem hl. města Prahy ve spolupráci s Katedrou historie FF UJEP v Ústí nad Labem ve dnech 21.–22. listopadu 2013 v přednáškovém sále Clam-Gallasova paláce.

Farní kostel – středobod náboženského života obyvatel středověkého města – měl v tomto případě sloužit jako ideální prostor pro dialog mezi zástupci několika historických oborů: historiků bez přívlastku, archeologů a historiků umění. Za řečnickým pultem se vystříдалo 19 referentů, v majoritní části zástupců střední generace, která se naznačené problematice věnuje zpravidla už od devadesátých let předchozího století. Bez nároků na jakékoliv oktrojování jim organizátoři ponechali volnost ve výběru témat, z nichž nakonec v chronologickém záběru dominoval pozdní středověk. Městský farní kostel byl představen na několika úrovních: především jako základní jednotka výkonu církevní správy, jejíž rozličné formy, včetně dispozice s majetkem kostela a farnosti, se rodily v interakcích mezi církevním patronem, městskou radou a/nebo farní obcí s jejími zástupci (referáty V. Vaňka, B. Zilynské, P. Elbela, T. Baletky, L. Sulitkové, J. Adámka, P. Kůrky). Kamenná stavba s nadčasovým přesahem (k počátkům farních kostelů v Praze srov. Z. Dragoun – J. Podliska; k patrociniím P. Jokeš; k zániku kostelů M. Čechura) byla zároveň architektonickým dílem prestižní povahy (R. Lavička, R. Šimůnek), které sloužilo nejenom k mešní liturgii, ale také k pěstování osobní a rodové zádušní memorie, spojené s donátorstvím a uměleckým mecenátem jednotlivců nebo komunity (K. Jíšová, J. Dienstbier, A. Mudra, M. Ottová). Z kostela vycházela a k němu se navracela náboženská procesí (J. Hrdina), ale jeho interiér, jenž byl

s různou pravidelností uklízen (E. Wólkiewicz), sloužil také leckdy i k výkonu světské moci (M. Čapský na příkladu zasedání městských rad). V úhrnu se městský farní kostel vyjevil po dvoudenním jednání jako místo primárně kulturní povahy, ovšem se silnou sociální a komunikační funkcí, jež ho řadila k základním kategoriím veřejného prostoru ve městě. Setkání nad problematikou farního kostela poskytlo zároveň odrazový můstek pro dvě navazující konference, které se věnovaly dalším typickým veřejným prostorům pozdně středověkých a raně novověkých měst – radnicím (2014) a rynkům, náměstím a tržištím (2015). Tyto příspěvky nalezne čtenář v Documenta Pragensia Supplementa VIII.

Předkládaný svazek zahrnuje 14 příspěvků z původních 18 proslovených referátů.¹ Po úvodním zevrubném představení městského farního kostela jako „sociálního prostoru“ z pera R. Šimůnka následují dva výrazné celky. První blok směřuje především k poznání církevněsprávních, ekonomických a liturgických funkcí urbánních svatyní, v druhé části přichází na řadu kostel jako objekt se svou výzdobou, vybavením a významovou rovinou.

Publikace by sotva kdy spatřila světlo světa bez trpělivosti a vzorné redakční spolupráce autorů. Nad rukopisem drželi ochrannou ruku také emeritní ředitel archivu Václav Ledvinka a jeho nástupce Petr Jíša, jimž náleží poděkování za setrvalou podporu a finanční záštitu.

Jan Hrdina – Kateřina Jíšová

¹ Dále zaznely tyto referáty: Pavel Kůrka, *Sociální a ekleziologický profil pražských utrakvistických farností*; Martin Čechura, *Zanikání městských kostelů ve středověku a novověku*; Martin Čapský, *Městský kostel coby komunikační prostor městských rad*; Jan Adámek, *Utrakvistická perioda duchovní správy písecké městské farnosti*; Michaela Ottová, *Podoba a vybavení děkanského kostela v Mostě ve vztahu k jeho funkci městského kostela*. Text Roberta Gáji, *K možností rekonstrukce farních obvodů na Starém Městě v době předhusitské*, bude pro grafickou náročnost otištěn v Pražském sborníku historickém 45.